

een mannetje paaide. Opvallend was dat het aantal mannetjes steeds kleiner was dan het aantal wijfjes. De mannetjes zijn gemakkelijk van de wijfjes te onderscheiden: zij zijn kleiner en veel slanker. In de Geul te Geulhem telde ik in 1955 en 1956 op iedere tien vrouwelijke dieren gemiddeld drie à vier mannetjes. Bij beide geslachten waren de genitaalopeningen sterk gezwollen en met bloed doorlopen. Na het paaien vertoonde de buik zowel bij mannetjes als wijfjes kleine verwondingen, wat er dus op wijst dat het bij het paaien heftig toegaat.

Na de kanalisatie van de Maas is het aantal kopvoorns bij Maastricht geweldig teruggelopen. Dit kan niet geweten worden aan de hogere waterstand, de mindere stroom of aan het ontbreken van stroomversnellingen. Het dier weet zich zeer goed aan te passen en paait evengoed in diep water. Na de bouw van de stuw en de opening van het Julianakanaal kon men daar betrekkelijk snel massa's volwassen kopvoorns waarnemen, die natuurlijk van de Maas afkomstig waren. Dat zij zich ook in het kanaal voortplantten, kon men ieder jaar waarnemen aan de duizenden jonge kopvoortjes langs de oevers. Vóór 1940 was het dan ook geen zeldzaamheid om 's zomers bij een fietstocht langs het kanaal zo een 200 volwassen exemplaren te tellen, die zich 10 tot 15 cm onder de waterspiegel in het toen nog vrij heldere water lagen te koesteren in de zon. In diezelfde tijd trokken de dieren ook de Geul op. In 1940 was de kopvoorn reeds standvis tot even voorbij Gulpen, na 1950 tot aan de Belgische grens te Epen. Tot drie of vier jaar geleden kwamen nog massa's van deze dieren voor in de Geul onder Valkenburg; thans vindt men er hoogstens nog maar enkele exemplaren. Boven Valkenburg tot bij Gulpen, en vooral te Oud-Valkenburg en te Schin op Geul werden zij tot voor kort bij tientallen gevangen door de sportvisser. Momenteel komen er daar geen meer voor. Te Mechelen en te Epen is hun aantal in de laatste paar jaren zeker verdubbeld. De kopvoorn is daar tot de meest voorkomende standvissen gaan behoren. Deze merkwaardige ongelijkmatige verdeling is te wijten aan vervuiling van het water. In de afgelopen 4 maanden heeft men weer enige honderden dode vissen de Geul zien afdrijven te Schin op Geul. De meeste van hen waren regenboogforellen, verder blankvoorns, snoeken en karpers. Geen enkele kopvoorn! Nu heeft de visclub te Schin

op Geul en te Oud-Valkenburg regenboogforellen uitgezet, terwijl die van Mechelen en Epen beekforellen uitzette. Had dus de vergiftiging plaats gehad boven Gulpen, dan had men ook beekforellen onder de dode dieren moeten vinden. Het water van de Gulp was dus vergiftigd.

De gevoeligheid van de kopvoorn voor vervuild water is mijns inziens ook de oorzaak van de achteruitgang van de dieren in de Maas te Maastricht. En ik heb nooit ook maar één kopvoorn kunnen vangen of waarnemen in de Jeker, ook niet vlak na de kanalisatie van de Maas. Reeds in die tijd was het water van de Jeker te zeer vervuild.

DE KROEDWIS IN LIMBURG

Onder de kroedwis (ook wel anders geschreven) verstaan we de ruikers van verschillende kruiden, die men volgens oud gebruik, bij de Limburgers nog goed bekend, in de kerk op Maria Hemelvaart (15 aug.) laat wijden en dan mee naar huis neemt.

Mijn folkloristisch en nog meer biologisch gerichte belangstelling bracht mij er toe, in de loop van 1959 een kleine enquête te houden om eens na te gaan, hoe het met dit oude gebruik er bij stond, en vooral om wat meer te weten te komen van de plantkundige samenstelling van de kroedwis.

De eerste aanleiding tot deze belangstelling dateert al van 1936, toen Dr. Uittien in het gedenkboek van de Levende Natuur een artikel publiceerde, getiteld „Botaniseren in de kerk”. Dit artikel gaf een globaal overzicht van het oude gebruik en noemde ook de voornaamste planten, die de kroedwis uitmaken. Het artikel eindigt met de weinig hoopgevende mededeling, dat wie de kroedwis wil bestuderen, er wel gauw bij mag zijn, want dat over tien jaar er wel niet veel meer van over zou zijn dan wat dahlia's en ander buitenlands gebloemde.

Nu zijn we geen tien, maar 24 jaar verder en ik moet zeggen, dat het mij meegevallen is. Het gebruik is wel danig aan het afslijten, doch geenszins verdwenen. En hoewel de echte tuinbloemen er vrij talrijk in voorkomen, is er geen kroedwis denkbaar zonder planten als het boerenwormkruid en de alsen en dat zijn onveracht wilde planten met een groots verleden.

De belangstelling voor de kroedwis is nog

groot, meest onder de ouderen. Ik heb veel brieven gekregen op mijn verzoek in enkele kranten, krantenknipsels, verwijzingen naar literatuur, persoonlijke bezoeken, gedroogde planten en zelfs een hele kroedwis, met de wortels er nog aan, geschikt om zo te planten. De inlichtingen kwamen uit allerlei kringen: onderwijsmensen, boeren, een geestelijke, een dokter, stokoude mensen en eenvoudige huismoeders, allemaal verschillend, maar allemaal getuigend van belangstelling.

Wat de boeken ons vertellen.

Al zoekend, was ik natuurlijk nieuwsgierig naar wat er in boeken en tijdschriften over dit onderwerp is geschreven. Nou, dat is nogal wat. Ik heb dan ook niet de tijd gehad om dat alles te lezen. Ik hoop dat dit nog eens aan de beurt kan komen.

Het schijnt wel, dat het gebruik al heel oud is, eigenlijk teruggaat op oude heidense tijden, toen bepaalde planten een rol speelden bij oogstfeesten ter ere van heidense godheden, zoals Freia en Herta. Later moeten deze gebruiken gekerstend zijn, en volgens sommigen zouden de bloemen moeten herinneren aan de bloemen, die na de ten hemelopneming van Maria volgens een vrome legende in haar graf zouden zijn gevonden.

Het gebruik heeft ook een tamelijk ruime verspreiding. Dr. Roukens vermeldt, dat volgens Teirlinck de kruidenwijding op Maria Hemelvaart nog zou plaats hebben in Zwitserland, Oostenrijk, België, Duitsland en Nederland. Wat Limburg betreft, in het hele bisdom Roermond, en ook in een gedeelte van België ten westen van Maastricht, met Hasselt als middelpunt. In Noord-Brabant zou het niet voorkomen, met enkele uitzonderingen. Dr. Roukens noemt hier Haps en Reek. Ik kan hier Vierlingsbeek aan toevoegen.

In Noord-Brabant komt wel een verwante gewoonte voor, nl. de St. Janstros, die met St. Jan aan de gevel van de huizen wordt opgehangen. Waar de grens loopt tussen beide gebruiken, heb ik niet nagegaan, hoewel dit toch wel interessant zou wezen. Terwijl b.v. Vierlingsbeek de kroedwis kent, heeft het nabijgelegen Sambeek de St. Janstros.

Uit boeken kan men veel leren, maar niet alles. Er staan ook wel eens gekke dingen in.

Dat is dan te wijten aan tekort aan deskundigheid, te gering materiaal, te sterk generaliseren, soms aan het klakkeloos van elkaar overschrijven. Zo vind ik in verschillende boeken op het terrein van de kroedwis, dat de koningskaars (hemelbrand) altijd een belangrijke plant is in de kroedwis. Nu, dat klopt misschien voor de kroedwis in het Rijnland of elders in Duitsland, maar zeer zeker niet voor de Limburgse. Onder de ruim 70 opgaven, die ik heb, komt *Verbascum* maar een paar keer voor, n.l. bij Kerkrade, Bleyerheide, Puth-Schinnen, en bij Wellerlooi. Kennelijk is deze mening overgenomen uit Duitse literatuur, waar ook de naam „Hemelbrand” op schijnt te wijzen. Ook Uittien verklaart in het boven aangehaalde artikel, dat hij nooit een *Verbascum* (toorts) vond onder dertig opgaven, waarover hij toen beschikte.

Overigens is op een publicatie van Uittien in „Ons eigen volk”, (Jrg. 79, 1) ook wel wat aan te merken op weer ander terrein. Ik citeer... „zelfs de Mariaverering schijnt van hogerhand langzamerhand over te gaan in een Christusverering, zij het dan voorlopig alleen in de vorm van standbeelden voor „Christus Koning”. Waarschijnlijk zal over een eeuw de Christelijke Hemelvaartsdag ook onder de R.K. feestdagen zijn opgenomen op de duur Maria Hemelvaart verdringen”.

Een Katholiek, die dit leest wrijft zich toch wel even de ogen uit en moet onwillekeurig glimlachen bij zoveel onkunde.

Ik heb overigens veel respect voor het werk van Uittien op dit gebied, die speciaal de botanische kant van de kroedwis zijn aandacht schonk. Ik wil alleen maar zeggen, dat men in de literatuur hierover uitermate kritisch moet zijn, zodra de schrijver buiten zijn eigen terrein komt. Dit geldt voor de folkloristen op het botanisch terrein ook. Zo gebruikt Schrijnen de naam „Jaag de duivel” in het eerste deel van zijn „Volkskunde” voor de hemelsleutel, *Sedum purpurcum*, in het tweede deel voor *Hypericum perforatum*, de plant, die in de flora's met de naam St. Janskruid wordt aangeduid. Dit kan verwarrend werken.

Overigens is het niet gemakkelijk om uit te zoeken welke planten met de verschillende dialectische volksnamen worden bedoeld. Hieronder geef ik daarvan voorbeelden.

Wat de mensen ervan zeggen.

Ik stap nu af van de Kroedwis-literatuur, hoewel er meer van te zeggen zou zijn. En ik ga over op de brieven, die ik heb ontvangen en die mij uit de eerste hand veel hebben geleerd over de kroedwis en de botanische samenstelling er van. En dan moet ik allereerst zeggen, dat deze sterk varieert. Om een algemeen idee te geven, de volgende planten ben ik in de beschrijvingen tegengekomen:

Boerenwormkruid (*Tanacetum vulgare*); Bijvoet (*Artemisia vulgaris*); Alsem (*Artemisia absinthium*); Kamille (*Anthemis*- en *Matricaria*-soorten); Salie (*Salvia*-soorten); Toorts (*Verbascum*-soorten); Klein kaasjeskruid (*Malva neglecta*); St. Janskruid (*Hypericum perforatum*); Hemelsleutel (*Sedum purpureum*); Marjolein (*Origanum vulgare*); Kattestaart-Amaranth (*Amaranthus caudatus*); Duizendblad (*Achillea millefolium*); Canadese guldenroede (*Solidago canadensis*); Jacobskruiskruid (*Senecio-jacobaea*); Knautia (*Knautia arvensis*); Donderkruid (*Inula conyza*); Leverkruid (*Eupatorium cannabinum*); Cichorei (*Cichorium intybus*); Wilde peen (*Daucus carota*); Margriet (*Chrysanthemum leucanthemum*); Moerasandoorn (*Stachys palustris*); Valeriaan (*Valeriana officinalis*); Weegbree-soorten (*Plantago* sp.). Dit zijn hoofdzakelijk de wilde planten, die ik aantrof met enkele ouderwetse gekweekte. Daar komen dan nog bij de verschillende graansoorten, bieten- en koolbladeren, takjes van noot, appel en peer, en verschillende tuinbloemen, vooral dahlia's, herfstsering (*Phlox*), duizenschonen, gladiolen, herfstaster, bont siergras, aspergegroen, bruidssluijer, een enkele keer vlas, hei, lijsterbes.

Zoals men ziet, een bonte opsomming. Het komt er op neer, dat van alles wat half augustus bloeit, in de kroedwis kan zitten.

Maar toch zijn er verschillen. Ten eerste kan men wel zeggen, dat plaatselijk er toch wel een soort schema is, waar men zich in grote lijn aan houdt.

Ten tweede zijn er bepaalde planten, die er praktisch altijd in voorkomen en daaraan zitten dan ook bepaalde betekenissen of waarderingen vast, die eeuwenoud moeten zijn.

Ten derde moet men niet verwachten, dat het grote publiek zo precies onderscheidt als een plantkundige, ofschoon dit soms meevalt. Zo verneem ik uit Stramproy, dat daar de Alsem de echte kroedwisplant was, en dat Bijvoet, een

verwante plant, toch als een soort vervalsing werd gezien.

Maar op de meeste plaatsen haalt men ze door elkaar, en als er „Aels” wordt gezegd, is meestal niet uit te maken, wie van de twee bedoeld is. De echte Alsem werd en wordt misschien nog wel in tuintjes gekweekt, en een af-treksel er van werd (wordt?) verwerkt in een alcoholische drank, die in Limburg nogal gebruikt wordt, en die dus een beetje familie is van de beruchte Absinth uit Frankrijk. De Bijvoet daarentegen is een wilde plant, op echte onkruid-terreinen heel gewoon.

In Stramproy was Alsem dus de Kroedwis-plant, en overal in Limburg spelen Alsem en Bijvoet een grote rol en bijna elke kroedwis bevat „aels”. Maar eigenlijk wordt deze algemeenheid nog overtroffen door het Boerenwormkruid, die op sommige plaatsen, b.v. Roermond, eenvoudig „Kroedwés” heet. Op mij hele lijst van een zeventig plaatsen komen er maar een half dozijn voor, waar het Boerenwormkruid niet vermeld wordt. In het zuiden, in Berg en Terblijt, Bocholtz, Eysden, schijnt de Canadese guldenroede als vervanger te fungeren.

Heel algemeen is ook het gebruik van korenaren in de kroedwis, in verschillende combinaties, waarbij de rogge meestal „koren” wordt genoemd en de tarwe „weit”. Praktisch in de hele provincie behoort koren tot de gewone ingrediënten, waarbij men in het oog moet houden, dat mijn inlichtingen heel Limburg bestrijken, behalve het noorden voorbij Wanssum, met vrij schaarse gegevens van de westhoek (tussen Beringen en Weert).

Het schijnt mij toe (en in de literatuur vond ik daar nergens op gewezen) dat wij in Limburg mogen spreken van een noordelijke en een zuidelijke kroedwis.

In het noorden, waarbij wij Roermond voorlopig als de grens zouden kunnen beschouwen, vinden we in de kroedwis gewoonlijk takjes met vruchten van appel, en vaak ook noten, ook wel de appel of de peer op een stokje gestoken. En de ruiker wordt dan gewoonlijk afgewerkt met bladeren van mangelwortels of koolblad.

In het zuidelijk deel, bezuiden Roermond, vind ik nergens appel of peer in mijn opgaven en noot alleen in Schinveld, Nieuwenhagen en Heel. Bieten- of koolblad komt daar niet voor, maar hier juist (dus bezuiden Roermond) vinden we in de ruiker vaak allerlei tuinbloemen, terwijl in

het noorden tuinbloemen niet genoemd worden, behoudens een takje asperge, en volgens sommigen bepaald „Taboe” zijn... Ik meen uit mijn gegevens dus wel te mogen afleiden, dat de noordelijke en de zuidelijke kroedwis inderdaad verschillen.

In de kaart, die ik bij R o u k e n s vind, wordt gewezen op een verschil in de benaming; misschien zou er verband kunnen bestaan, waar hij in het noorden de naam kroetwusj, in het zuiden de woorden kroetwien, kroetwing, kroetweij naar voren brengt. Misschien is er een historische oorzaak aan te wijzen... Ik laat dit graag over aan wie hierin deskundig zijn. Er zijn ook nog heel afwijkende kroedwisen. In Venlo werd een stukje brood op een stokje in de kroedwis gestoken, in Bleyerheide zette men een „Stalkers” (een soort toorts, *Verbascum*), in het midden, maar bij gebrek hieraan ook wel een waskaars; sommigen noemen soepkruiden, z.a. selderie en peterselie onder de ingrediënten, en een opgave noemt uitsluitend die soepkruiden. Dit zijn opgaven uit het noorden.

Bij al deze opgaven moet men bedenken, dat ze voor een deel geschiedenis zijn; en ook, dat één opgave uit een plaats, zoals het vaak is, nog niet volkomen representatief behoeft te zijn, m.a.w. om materiaal werkelijk statistisch te verwerken, zou het nog wel tien keer zo groot moeten zijn. Wat ik vertellen kan, kan dan ook slechts een indruk geven.....

Er zijn nog wel meer planten, die vrij geregeld vermeld worden. Zo b.v. donderkroed of hommelskroed, wat nu weer een specialiteit van het zuiden is. Maar het is niet altijd uit te maken, welke plant hiermee is bedoeld... En zo kom ik op de

Dialectische namen

Ik heb hiervóór de planten met de algemeen Nederlandse namen of de wetenschappelijke namen aangeduid, maar de namen in het dialect, waar ik nu iets over ga zeggen, zijn natuurlijk veel echter en sappiger. Ik bepaal mij op dit terrein, wat mij als bioloog niet zo goed ligt, tot de feiten. Wie er als taalkundige nader op in wil gaan, kan van mij de betreffende gegevens krijgen.

Allereerst de Kroedwis zelf. Ik heb steeds het woord gebruikt, zoals het in Venlo wordt gedaan. Maar hier hebt u het lijstje, zoals ik het

uit de brieven opdiep: In het noorden: kruutwis, krudwies, kroedwés, krudwis. In het zuiden: kroetwusj, kroetwusch, kroedwös, kroedwaj, kroetwès, kroedwien, kroedwösch.

Variaties genoeg... Maar wat zegt u dan van het boerenwormkruid, dat gelukkig nergens die mooie boekennaam draagt. Hoe het dan wel heet? U kunt kiezen, voor dialictliebhouders een kluif om van te smullen. Ik schrijf de namen op, zoals ik ze kreeg, hoewel de uitspraak van sommige woorden wel gelijkkluidend zal zijn. De invloed van het Duits is goed te merken... Krudwisknoep, reinvaan, reindersknöp, reindersknopen, reindese knup, rendersknöp, reinderskop, reigersknop, reindersknuup, reigersknuup, reinvaart, kroedwes, reenvaart, rijngaart, reinvaren, renkensknepkes, gael-knoeppe, reinvaartknoppen, rijngaartknoppen, rinverknoppen, knuipkes, reinisch knupp, reinvaarder of rijnknoepjes, rijversknoppen, reinvaatsels.

De andere planten van de kroedwis geven minder raadsels, in die zin, dat daar de variatie minder is. Salie heet self, alsem aels of eelst, bijvoet, vaak met alsem verward, heet bievoet, ook wel kattedertje. Duizenblad heet schaapskruid of hazegerf, krutbloume is Phlox, en de tuinkamille, meestal moederkruid geheten, zal hier wel bedoeld zijn met hemdsknoepjes, of witte knuipkes.

Tot zover gaat het wel, maar „kattedekiezen” hebben mij voor een raadsel gezet, tot ik op het idee kwam, naar de beschrijving te oordelen, dat het de vruchtjes van het klein kaasjeskruid moesten zijn, en een later gekomen brief bevestigde dit vermoeden.

En weet u wat „Averon” is? Een opgave, uit Merkelbeek, bevatte deze naam, die mij ook het nodige hoofdbreken kostte. „De geurende kruidhof” van M. C. Blöte-Obbes loste het eindelijk voor mij op. Het is citroenkruid, een verwant van Bijvoet en Alsem, *Artemisia abrotanum*, geen wilde plant, maar waarschijnlijk juist voor de kroedwis vroeger geteeld, evenals de Balsem (*Tanacetum balsamita*), die volgens de Heer V r o m e n vroeger hiervoor in de tuintjes voorkwam, maar die ik in al mijn opgaven niet tegenkom.

En dan hebben we nog namen als bliksemskroet, donderkroet en hommelskroet.

Hommelkroet of hommelskroet heeft niets met hommels te maken, maar betekent hetzelfde als donderkruid. Hommelstoer kom ik ook tegen,

maar ik weet niet of dit ook hetzelfde moet voorstellen. Ik denk het haast niet... Maar met de hier genoemde namen worden niet overal dezelfde planten bedoeld. Vaak is het het leverkruid, maar dat groeit lang niet overal, en meermalen bedoelt men er de marjolein mee. Echter, blijkt ook wel uit de beschrijving, dat het de hemelsleutel kan zijn, en één keer zag ik aan de gedroogde plant, meer dan uit de beschrijving, dat er de knautia mee bedoeld werd. Vier zo verschillende soorten bewijzen wel, dat het grote publiek meestal oppervlakkig kijkt. De enige overeenkomst tussen deze vier soorten uit de meest verschillende plantenfamilies is wel de min of meer lila bloemkleur. En dit schijnt voldoende grond om deze planten van dezelfde naam te voorzien...

In Vijlen echter kom ik *Inula* als donderkruid tegen, dezelfde naam, die de flora er aan geeft.

Natuurlijk hangen die namen samen met de vermeende krachten, die men er in lang vervlogen tijden aan toeschreef. Deze planten hadden de naam, dat ze het hemelvuur afweerden. Een verwant van de hemelsleutel, het huislook, *Sedum sempervivum*, werd met dit doel ook wel op de daken van de boerenwoningen gekweekt. Aan het boerenwormkruid werd ook die kracht toegeschreven.

Ook tegen de duivelse machten hielpen dergelijke planten volgens het volksgeloof. In de oude literatuur spreekt men van de negenderhandekruiden, en dat waren volgens mijn „Geurende kruidhof” de alant (*Inula*), leverkruid, keltische valeriaan, bijvoet, citroenkruid, alsem. O. L. Vrouwebedstro, Bitterzoet en boerenwormkruid. De meeste hiervan vindt men heden ten dage nog in de Limburgse kroedwis.

En zo kom ik dan op het gebruik, dat men van de kroedwis maakte en maakt.

Hoe werd de kroedwis gebruikt?

Ook hierin zijn verschillende variaties. Het belangrijkste was wel het gebruik er van bij onweer. Na de wijding ging de kroedwis mee naar huis en werd daar ergens opgehangen, vaak in de schuur. Bij onweer werd dan een stukje er van in het vuur geworpen en verbrand. Dit duidt op de oude oorsprong en de betekenis van de onweerafwerende planten. Maar het is goed te merken, dat deze betekenis toch zeer vervaagd was, en de meeste waarde werd toe-

gekend aan de zegening met wijwater in de kerk, m.a.w. aan de handelingen en gebeden, bij de wijding verricht, waardoor het op één lijn kwam te staan met het gebruik onder katholieken van wijwater en gewijde palm (*Buxus*). Bepaalde uitingen wijzen hier sterk op. Het kwam er niet allereerst op aan, WAT er in de kroedwis zat (vandaar ook het later in gebruik komen van allerlei tuinbloemen), als wel, dat het gezegend was. De kinderen, die meestal het privilege hadden om de kroedwis naar de kerk te dragen, hielden hun bos kruiden flink hoog, om 'toch maar zoveel mogelijk van het wijwater op te vangen. En bij het verbranden van de kruiden maakte men ze vaak nat (op sommige plaatsen ook juist met wijwater) en meende dan, dat de rook, die hierdoor ontstond, het huis, waar het overheen trok, zou beschermen. Daar werd dan meermalen ook bij gebeden, de rozenkrans of een speciale „huiszegen”, ook een bewijs, dat men de bescherming meer zag in de zegeningen van de H. Kerk dan in de macht van bepaalde planten, hoezeer die er door de traditie ook in hoorden.

De kroedwis werd ook wel in de tuin gezet, tenminste tijdelijk, om ongedierte te weren. In dezelfde lijn ligt het gebruik van de diverse korensoorten in de ruiker. Soms werden die later gemengd met het zaaikoren om brand in het koren te weren. Soms werd het aan het vee gevoerd, terwijl de mensen dan van de appels, peren of noten een stukje kregen, weer met de bedoeling om zoveel mogelijk te profiteren van de zegening, die er over uitgesproken was.

De kroedwis moest bij elkaar gehouden worden, en daarvoor werd niet zo maar een touwtje gebruikt. In vele plaatsen was het gebruik (en meerdere van mijn correspondenten schrijven hierover), hiervoor een lint te gebruiken, lint, dat toen algemeen voor schorteband werd gebruikt. Dat lint moest flink lang zijn. Het werd dan later om de buik van een koe gebonden, als die trommelzucht had, of, zoals men meestal zei, opgelopen was, een gevaarlijke kwaal, die b.v. kan ontstaan door het eten van veel vochtige klaver, waarbij zich gassen vormen in de maag van de koe. Men verzekert mij, dat meermalen hierna de verontrustende verschijnselen verdwenen. Ieder moet voor zichzelf uitmaken, of dit nu „propter hoc” of alleen „post hoc” was.

Ik begin nu het eind van mijn verhaal te naderen, en nu rijst de vraag:

Wat is er nog te doen?

Men zal opgemerkt hebben, dat ik het laatste gedeelte in de verleden tijd heb geschreven. Toch is het niet helemaal verleden tijd, want het gebruik van de kroedwis bestaat nog op meerdere plaatsen, en is niet volkomen verdwenen. En de belangstelling er voor is groter dan ik vermoedde. Uit tal van brieven spreekt de spijt, dat het aan het afslijten is. En dat is ook jammer. Want het is een oud gebruik, een erfdeel van het oude Limburg; een mooi gebruik, omdat er het kinderlijke Godsvertrouwen uit spreekt, dat ook in onze vermechaniseerde tijd, waarin wij menen alles te kunnen en ons tegen alles denken te kunnen verzekeren, 'totdat...' een oorlog ons anders leerde, nog van grote waarde is.

En het is een oud gebruik zonder enige bittere bijmaak, wat van alle oude gebruiken (denk maar aan carnaval en kermis) niet altijd gezegd kan worden. En mijn conclusie is dus, dat wij dit oude, mooie gebruik van de kroedwis op Maria Hemelvaart niet verder moeten laten afslijten, het moeten handhaven, waar het bestaat, het moeten doen herleven, waar het verdwenen is.

Dit is echt een erfdeel, even waard om het te bewaren en er trots op te zijn als op de kapelletjes en kruisen langs onze wegen, als op de openbare processies in ons Limburgse land. Er is maar een klein stootje nodig om de kroedwis op menige plaats weer in ere te herstellen, ook al zal de boer bij trommelzucht eerder de veearts halen en verzekert hij zich tegen brand.

En al zal het lint van de kroedwis niet meer zijn dienst doen en al gebruiken we misschien liever chemicaliën tegen ongedierte en tegen brand in haver of tarwe, er zijn nog genoeg huizen in Limburg, waar de centrale verwarming kachel en fornuis, waarin de kruiden moeten verbranden, nog niet heeft verdrongen. En er is nog genoeg geloof in Limburg, om naast onze menselijke voorzieningen plaats te laten voor de eenvoudige godsdienstige praktijk, waar het kinderlijk geloof en vertrouwen uit spreekt, die de rijkste en de geleerdste onder ons niet ontsieren.

Laten wij daar allen samen iets aan doen om het gebruik van de kroedwis te stimuleren en te doen herleven. Wie allemaal? Ik denk aan de geestelijken, vooral op de dorpen. Die kunnen er veel aan doen. Ik denk aan de onderwijzers

en leraren, waaronder er velen zijn, die een open oog hebben voor de oude volksgebruiken. Ik denk aan de pers, die een zo grote invloed heeft. Ik denk aan de bonden van jonge boeren en boerinnen, en aan de verdere jeugdbeweging. Er zou een instantie moeten zijn, die dit stimuleert en er leiding aan geeft. Welke, dat weet ik niet. Maar het moet kunnen.

In de laatste jaren wordt b.v. ook de palmpaasoptocht van de kinderen, de Palmhöljtjesoptocht, gestimuleerd in Venlo, in Roermond en misschien elders in Limburg. En toch is dit lang niet een zo eigen Limburgs gebruik als de kroedwis. Volgens de kaart, die Dr. Cath. v. d. Graff in 1910 gaf van de palmpaasgebruiken, en die u vinden kunt op blz. 137 in „Van de Ven. Ons eigen volk in het feestelijk jaar”, ligt het centrum van de Palmpaasviering in het Saksische gebied, in Drente, Overijsel en Gelderland, met slechts enkele uitlopers in Brabant en Limburg (op de kaart staan Afferden, Venlo, Weert, Roermond, Sittard).

Welnu, als wij ons dan druk maken om hier een gebruik te laten groeien, waarbij wij slechts in de periferie liggen, dan is er nog veel meer reden om het oeroude en Limburgseigen gebruik van de kroedwis te doen herleven. Het zou een voldoening voor mij zijn, als deze kleine enquête dit gevolg mee zou brengen.....

Ik wil niet nalaten, de velen, die mij met inlichtingen ten dienste stonden, hier hartelijk te danken. Het is niet te doen, namen te noemen. Een uitzondering mag ik echter wel maken voor de Heren Vromen te Brunssum en Lenaers te Weert, die mij lieten putten uit de ruime kennis, die zij op het hier besproken terrein zich hadden verzameld.

A. J. Pijpers, Venlo.

BOEKBESPREKING

Logboek der aarde door Prof. Dr. I. M. van der Vlerk en Prof. Dr. Ph. H. Kuenen. Phoenix Pocket no 32, 195 bldz. + 48 pag. platen in koperdiepdruk. Uitgij W. de Haan N.V. Zeist, N.V. Standaard Boekhandel Antwerpen, Brussel, Gent, Leuven 1959. Prijs f 2,95.

De schrijvers van het „Geheimschrift der aarde” hebben nu een pocketboek geschreven over hetzelfde onderwerp onder een andere titel. Dit pocketboek is echter niet een copie of verkorte uitgave van het bovengenoemde boek. Hoewel het onderwerp, de wording en samenstelling van de aardkorst en de geschiedenis van